

SAMSUN İLİ KADIN KOOPERATİFLERİNİN FİNANSAL OLMAYAN PERFORMANS ANALİZİ

NON-FINANCIAL PERFORMANCE ANALYSIS OF WOMEN COOPERATIVES IN SAMSUN PROVINCE

Bakiye KILIÇ TOPUZ¹
ORCID: 0000-0002-3607-4306

Fatih EGE²
ORCID: 0000-0001-7599-1337

Öz

Araştırmanın amacı, Samsun ilinde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin finansal olmayan performanslarının belirlenmesidir. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın materyalini Samsun ilinde faaliyet gösteren 15 kadın kooperatifi yöneticisi ile yüz yüze yapılan anketlerden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Kadın kooperatiflerinin performans ölçümü, Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) yöntemine göre 11 kriter seçilerek belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, kadın kooperatiflerinin performansında en önemli belirleyici kriterler; dijital pazarlama kanallarını kullanma durumu, kooperatifin uyguladığı proje sayısı ve kooperatif binasının yerel yönetim tarafından desteklenme durumudur. AHP yöntemine göre, araştırmada en yüksek performans skoru 0,861; en düşük performans skoru 0,145 ve ortalama performans skoru ise 0,497 olarak tespit edilmiştir. Performansın artırılabilmesi için kooperatifler; dijital pazarlama kanallarını etkin kullanmalı, destek fonlarını takip ederek daha fazla projede yer almalı, ürün çeşitliliğini artırmalı ve yerel yönetimlerle iş birliklerini geliştirmelidir. Araştırmada kadın kooperatiflerinin eğitim seviyesi yüksek kişiler tarafından yönetildiği, ancak kooperatif yöneticilerinin kooperatifçilik ilkeleri bilinç düzeylerinin çok yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, kadın kooperatiflerinin; istihdam yaratılması, kadınların güçlendirilmesi, iş birliği ağlarının oluşturulması, proje yürütülmesi ve sosyal sermayenin artırılması gibi konularda bölgesel kalkınmaya olumlu ancak sınırlı düzeyde etkisi olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadın Kooperatifleri, Performans Analizi, Analitik Hiyerarşi Süreci, Samsun

Abstract

The purpose of this study is to determine the non-financial performance of women's cooperatives operating in Samsun. Survey and field observation techniques were used as data collection methods. The material of the study consists of face-to-face questionnaires conducted with 15 managers from women's cooperatives in the province. Performance measurement of women's cooperatives was determined by selecting 11 criteria according to Analytical Hierarchy Process (AHP) method. According to the results, the most critical determinants of the performance of women's cooperatives are the use of digital marketing channels, the number of externally financed projects implemented by the cooperative and the support of the cooperative building by the local authorities. According to the AHP method, the highest performance score was 0.861, the lowest performance score was 0.145 and the average performance score was 0.497. To enhance performance, cooperatives should make effective use of digital marketing channels, follow up funding opportunities and participate in more projects, increase product diversity, and improve cooperation with local governments. The study found that women's cooperatives are managed by individuals with high educational levels, but the cooperative managers' awareness of cooperative principles is very inadequate. The research concludes that women's cooperatives have positive but limited impact on regional development through creating employment, empowering women, forming partnerships, implementing projects, and increasing social capital.

Keywords: Women Cooperatives, Performance Analysis, Analytic Hierarchy Process, Samsun

1 Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, bakiye.kilicpuz@omu.edu.tr

2 Uzman, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, fatih.ege@oka.org.tr

Giriş

Tarih boyunca toplumsal ve iktisadi yapının içerisinde yer alan kadınlar, nüfusun yaklaşık yarısını oluşturmalarına karşın, iktisadi ve toplumsal alanda aynı oranda temsil edilememiştir. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermekle birlikte, genel olarak erkeklere göre iş gücüne katılım ve istihdam oranları daha düşüktür. Kadınların iş gücüne katılımı ve istihdamı, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve dengeli sosyal kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır (TBMM, 2023: 4).

Yerel kaynakların yerinde ve etkin kullanımı bölgesel kalkınmanın temel ilkelerinden biridir. Bölgelerde ekonomik ve sosyal hayatın dengeli bir şekilde gelişebilmesi için beşeri sermayenin tüm unsurlarının buna dahil olması gerekmektedir. Özellikle görece geri kalmış bölgelerde kadının istihdama katılması, girişimler ortaya koyması ya da yasal haklara sahip olması sınırlı düzeyde kalmıştır. Öyleki Dünya Bankası 2023 yılı verilerine göre, küresel ölçekte kadınların hala erkeklerin sahip olduğu hakların dörtte üçüne sahip olduğu ve son 15 yılda kadın haklarındaki iyileşme hızının da yavaşladığı belirtilmektedir. Dünya genelinde 1 milyardan fazla kadının finansal erişiminin bulunmadığı; erkeklerde yüzde 80 olan iş gücüne katılım oranının ise 1990 yılından bu yana kadınlarda ortalama yüzde 53 seviyesinde kaldığı açıklanmaktadır (WB, 2023a). İş gücüne katılım oranında kadın erkek arasındaki fark, düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelerde daha da açılmaktadır. Örneğin Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) olarak adlandırılan bölgede, kadınların iş gücüne katılımı yüzde 21 ile en düşük düzeyde seyretmekte; kadınların sahip oldukları işlerde kazandıkları ücret de erkeklere göre yüzde 33 oranında daha düşük kalmaktadır (WB, 2023a). Diğer taraftan Dünya Bankası (2023a) raporuna göre kadınlar, iş güvenliği açısından daha kırılgan bir yapıya sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerde kadının tarımda iş gücüne katılım oranı yaklaşık yüzde 50; toprak sahibi olma durumu ise yüzde 15 düzeyindedir (WB, 2023a).

Kadınların iş gücüne katılımları ve istihdam oranları, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (The Organization for Economic Co-operation and Development/OECD) ülkelerinde yüzde 60,4; Avrupa

Birliği (AB) ülkelerinde yüzde 68,3 iken, Türkiye'de oldukça düşüktür (OECD, 2021). 2023 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, Türkiye nüfusunun yüzde 51,1'ini oluşturan erkeklerin istihdam oranı yüzde 65,4 olmasına rağmen, nüfusun yüzde 49,9'unu oluşturan kadınların istihdam oranı yalnızca yüzde 31,3'tür. Ayrıca, iş gücüne katılım oranı erkeklerde yüzde 70,7 iken, bu oran kadınlarda yüzde 35,5'dir (TÜİK, 2023). Türkiye'de dezavantajlı grup içerisinde yer alan kadınların istihdamı geçmişten günümüze önemli bir sorun olarak belirtilmektedir (Ayta ve Şen, 2023).

Bir ülkenin gelişmiş ülke olarak kabul edilebilmesi için kadınların iş gücüne katılım ve istihdam oranlarının erkeklerle denk olması beklenmektedir. Nitekim kadının en az erkekler kadar iş gücüne katılması durumunda uzun vadeli gayri safi hasılanın küresel ölçekte ortalama yüzde 20 oranında artacağı tahmin edilmektedir (WB, 2023b). Kadınların iş gücüne katılımı ve istihdamı, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve dengeli sosyal kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Kadının iş gücüne katılımının artması; hane halkı gelirindeki artışa dolayısıyla daha yüksek bir yaşam standardının yakalanmasına, yoksulluğun azaltılmasına, tasarruf eğilimlerinde artışa, sağlık ve eğitime daha fazla pay ayrılmasına ve çocuk ölümlerinin önlenmesine pozitif katkı sağlamaktadır (Günsoy ve Özsoy, 2012).

Kadın kooperatifleri, kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması yoluyla istihdam yaratılmasında, yoksullukla mücadelede ve kadınların güçlendirilmesinde temel politika aracı olarak görülmektedir (Kurtege Sefer, 2020; Şahankaya Adar vd., 2023; TBMM, 2023: 106). Kooperatifler ortaklarına yeni istihdam fırsatları ve sosyal hizmetlere erişim kolaylıkları sağlamak; dezavantajlı grupların çıkarlarını savunma ve ekonomik kaynaklara erişim imkanları sunmaktadır (Martinez-Leon vd., 2020). Kadın kooperatifleri ise düşük sermayeli kadın girişimcileri bir araya getirerek, emeğini bireysel olarak pazarlayamayan kadınlara iş gücüne katılma olanağı sağlamakta ve böylece hem dezavantajlı bölgelerin kalkınmasına hem de bölgesel kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. Etkili kalkınma araçlarından biri olarak görülen kadın

kooperatifleri, ekonomik yönden atıl kaynakların harekete geçirilmesine, makro kredilere erişim imkanının artırılmasına, girişimcilik ve örgütlenme kültürünün geliştirilmesine katkıda bulunmakla birlikte sosyal açıdan da ön plana çıkan örgütlenme modelidir. Ayrıca, kadın kooperatifleri, güvencesi olmayan işlerde çalışan ya da emekli olmuş yoksul kadınlara istihdam edilme imkanı sağlayarak, ürünlerini satabilmeleri için fırsat yaratarak, kadınların ekonomik özgürlüklerine kavuşmalarına; aile gelirine katkı sağlanmasına ve çocuklarını daha iyi yetiştirebilmeleri için gerekli ortamın oluşturulmasına katkı sunmaktadır. Buna ek olarak, yoksulluğu azaltarak ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan bir bütün olarak kalkınmasında önemli rol oynamaktadır (TBMM, 2023: 116).

Kadın kooperatiflerinin amacı; ortaklarının, her türlü ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına cevap vermek, ekonomik faaliyetlerinde yer alan mal ve hizmet üretimi ile bunların pazarlanmasına yönelik ihtiyaçlarını karşılamak, girişimlerini desteklemek, üretim becerilerini geliştirerek sağlıklı ve gelişmiş bir çevrede yaşamalarını devam ettirmelerini sağlamaktır (TB, 2011). Kadın kooperatifleri bu amaçları gerçekleştirmek için ortaklarının ürettiği mal ve hizmetlerin yurt içinde ve dışında pazarlanmasına, tanıtımının yapılmasına ve satışına aracılık etmektedir. Böylece kadın kooperatifleri dar gelirli kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan gelişmesine olumlu katkı vermektedir (TB, 2012). Türkiye’de kadın kooperatifleri 2000 yılından sonra kurulmaya başlamış olup günümüzde sayıları 900’ü aşmıştır (TB, 2019). On İkinci Kalkınma Planı’nda (2024-2028) kadın kooperatifleri ile sosyal nitelikli kooperatifler olmak üzere öncelikli sektörlerde faaliyette bulunan kooperatiflere destek sağlanacağı belirtilmektedir (RG, 2024).

Kadınların bir kooperatife ortak olmasının onların sosyal hayattaki gücünü artırmada ve karar verme süreçlerine katılmada olumlu etkileri olduğu (Dohmwirth ve Liu, 2020), dolayısıyla kadının rolünün güçlenmesi adına, erkeklerin daha baskın olduğu yapılardan dışlanan kadınlar için kolektif hareket etmenin alternatif bir çözüm olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kadınların küçük gruplar halinde kooperatif

olarak örgütlenmelerinin; cinsiyet adaletsizliğini önlemeye, ekonomik olarak özgürleşmelerine, organizasyonlar arası ilişki kurabilmelerine ve finansal kaynaklara erişim imkanlarına katkı sağladığı belirtilmekte; kadın kooperatiflerinin uzun vadede cinsiyet temelli sorunların çözümünde ve toplumun daha dengeli bir yapıya kavuşmasında araç olabilmesi mümkün görülmektedir (Morgan ve Winkler, 2020; Theeuwen vd., 2021).

Kadın kooperatifleri ile ilgili çalışmalar kırsal ve bölgesel kalkınma yaklaşımlarının önem kazanması ile son yıllarda giderek yaygınlaşmıştır. Literatürde çalışmaların önemli bir kısmı istihdam yaratılmasında, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasında, kadınların güçlendirilmesinde ve yönetime katılmasında kadın kooperatiflerinin rolü üzerine yoğunlaşmaktadır (Dohmwirth ve Liu, 2020; Martinez-Leon vd., 2020; Morgan ve Winkler 2020; Cinar vd., 2021; Theeuwen vd., 2021; Ugur Cinar vd., 2022; Şahankaya Adar vd., 2023). Kadın kooperatifleri ile ilgili diğer çalışma konuları ise kadın girişimciliğinde, kadınların ekonomik kalkınmasında ve bölgesel kalkınmada kadın kooperatiflerinin rolü ve ürün pazarlamada kooperatiflerin kadınlara faydaları üzerinedir (Vakoufaris vd., 2007; Koutsou vd., 2009; Bastida vd., 2020; Kurtege Sefer, 2020; Raniga, 2021; Serra ve Davidson, 2021).

Dünyada ve Türkiye’de kadın kooperatiflerinin performansını inceleyen araştırmalar ise oldukça sınırlıdır (Ajija, 2017; Aldırmaz Akkaya, 2018). Ajija (2017) Endonezya’da yaptığı araştırmada, performanslarını değerlendirdiği kadın kooperatiflerinin verimli olmadıklarını belirlemiş ve kadın kooperatiflerinin performanslarının değerlendirilmesinin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Aldırmaz Akkaya’nın (2018) Türkiye’de yürüttüğü çalışmada, sürdürülebilir kırsal turizmin gelişimi için kadın kooperatiflerinin finansal performansları değerlendirilmiştir. Türkiye’de yürütülen çalışmalarda kadın kooperatiflerinin yalnızca finansal performanslarının değerlendirildiği, kooperatiflerin finansal olmayan performanslarının ele alınmadığı görülmektedir.

Kadın kooperatiflerinin finansal olmayan performanslarını Samsun örneği üzerinden

değerlendiren bu çalışmanın giriş bölümünde, kadın kooperatiflerinin önemine ve bölgesel kalkınmaya katkısına değinilmekte, literatür taraması ile dünyada ve Türkiye’de kadın kooperatifleri konusunda yapılan çalışmalara yer verilmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde, araştırmada kullanılan verilerin kaynağı ve elde edilme yöntemi açıklanmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde, kadın kooperatiflerinin performans analizinin sonuçları ve araştırmada elde edilen bulgular sunulmakta; uluslararası literatürde benzer çalışmaların sonuçları ile karşılaştırmalı olarak tartışılmaktadır. Son bölümde ise araştırmada elde edilen sonuçlar özetlenerek kadın kooperatiflerinin performanslarının artırılabilmesi noktasında önerilere yer verilmektedir.

1. Veri Seti ve Yöntem

1.1. Veri Seti

Araştırma, Samsun ilinde faaliyet gösteren 15 kadın kooperatifini kapsamaktadır. Türkiye’nin on altıncı, Karadeniz Bölgesi’nin ise en büyük şehri konumundaki Samsun, 9.579 km² yüzölçümüne ve 1 milyon 377 bin nüfusa sahip olup, 17 adet ilçesi bulunmaktadır (Samsun Valiliği, 2024). Samsun İl Tarım ve Orman Müdürlüğüne bağlı kadın kooperatifi olmayıp, Samsun Ticaret İl Müdürlüğüne bağlı 15 adet kadın kooperatifi bulunmaktadır (TB, 2023; TOB, 2023). Araştırma alanı Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1: Araştırma Alanı (Kaynak: Samsun Valiliği, 2024)

Araştırmanın veri setini, Samsun Ticaret İl Müdürlüğüne kayıtlı 15 kadın kooperatifinin başkanından tam sayım yöntemine göre elde edilen birincil veriler ile ilgili kurum ve kuruluşların raporlarından ve konu ile ilgili yayımlanmış araştırmalardan elde edilen ikincil veriler oluşturmaktadır. Araştırmanın birincil verileri, 2023 yılının Eylül ve Ekim aylarında 15 kadın kooperatifi yöneticisiyle yüz yüze yapılan anketlerden ve kadın kooperatifleri ziyaretleri sırasında yapılan gözlemlerden elde edilmiştir.

1.2. Yöntem

1.2.1. Kadın Kooperatiflerinin Finansal Olmayan Performans Ölçümü

Bu araştırmada kullanılan veriler anket ve gözlem yoluyla toplanmıştır. Araştırmada Samsun ilinde uygulanan anket çalışması için Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’nun 29.12.2023 tarih ve 2023-1125 numaralı Kararı ile onay alınmıştır. Araştırma bölgesinde kadın kooperatiflerinin kuruluşu henüz birkaç yıl öncesine dayandığı için kooperatiflerin finansal durumuna ilişkin yeterli bilgiye

erişilememiştir. Bu nedenle, kadın kooperatiflerinin performansı sadece finansal olmayan kriterler açısından değerlendirilmiştir. Kadın kooperatiflerinin finansal olmayan performans ölçümünde kullanılan değişkenler Tablo 1'de verilmektedir. Performans ölçümü için; kooperatiflerin uyguladığı proje sayısı, dijital pazarlama kabiliyeti, yönetim kurulu üyelerinin eğitim durumu, giriş sermayesi, üst örgüte

üyelik, kooperatifçilik ilkelerinin bilinme durumu, kooperatif başkanının kooperatifçilik eğitimi alma durumu, kooperatif binasının belediye tarafından destekli olup olmaması, kooperatifin kadınların gelir seviyesinde artışa sebep olup olmadığı, kooperatifin kadınlara yönelik sosyokültürel faaliyet düzenleme durumu ve aktif ortak oranı olmak üzere 11 kriter belirlenmiştir.

Tablo 1: Kadın Kooperatiflerinin Finansal Olmayan Performans Ölçümünde Kullanılan Değişkenler (Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

Değişken	Değişkenin tanımı	Ölçek
PROJE	Kooperatiflerin uyguladığı proje sayısı	Adet
DİJİTALPAZAR	Kooperatiflerin dijital pazarlama kabiliyeti	Skor*
YKEĞİTİM	Kooperatif Yönetim Kurulunun eğitim düzeyi	Yıl
GİRİŞSER	Kooperatiflerde alınan giriş sermayesi	TL
ÜSTÖRGÜT	Kooperatiflerin üst örgüt (MAYECE) üyeliği	0. Hayır 1. Evet
KOOPİLKE	Kooperatif başkanının kooperatifçilik ilkelerini bilme durumu	Skor**
KOOPEĞİTİM	Kooperatif başkanının katıldığı kooperatifçilik eğitimi sayısı	Adet
BİNA	Kooperatif binasının belediye destekli olması	0. Hayır 1. Evet
GELİRTART	Kooperatif ortaklarının gelirinde artışa sebep olma	0. Hayır 1. Evet
SOSYOKULT	Kooperatifin kadınlara sosyokültürel etkinlik düzenleme durumu	0. Hayır 1. Evet
AKTİFORTAK	Aktif ortak oranı	Yüzde

* Kooperatiflerin dijital pazarlama kanallarını kullanım durumu: web sitesi, arama motoru optimizasyonu, sosyal medya (facebook, instagram, twitter, youtube), video paylaşım sitesi, e-posta pazarlama, e-ticaret (0: Yok, 1: Var)

**Kooperatif başkanının kooperatifçilik ilkelerini (1. Gönüllü ve serbest giriş, 2. Ortağın demokratik yönetimi ilkesi, 3. Ortağın ekonomik katılımı ilkesi, 4. Özerklik ve bağımsızlık ilkesi, 5. Eğitim, öğretim ve bilgilendirme ilkesi, 6. Kooperatifler arası iş birliği ilkesi, 7. Toplumsal sorumluluk ilkesi) bilme durumu (0. Hayır, 1. Evet)

Araştırmada, performans ölçümünde ele alınan farklı birimlere sahip olan değişkenler standartlaştırmak amacıyla normalleştirilmiş ve 0-1 arasında değişen endekslere dönüştürülmüştür. Performans endeks değerlerinde 1, en yüksek performansı; 0 ise en düşük performansı ifade etmektedir. Verilerin normalleştirilmesinde aşağıdaki formüller (Eşitlik 1 ve Eşitlik 2) kullanılmıştır (Barrera ve Saldivar, 2002; Morrissey vd., 2005):

$$I_{ij} = \frac{MaxX_{ij} - X_{ij}}{MaxX_{ij} - MinX_{ij}} \quad (1)$$

$$I_{ij} = \frac{X_{ij} - MinX_{ij}}{MaxX_{ij} - MinX_{ij}} \quad (2)$$

i: 1, 2, 3, ..., n gösterge sayısını, j: performans göstergelerini, X_{ij} : gösterge değerini, $MinX_{ij}$: minimum gösterge değerini, $MaxX_{ij}$: maksimum gösterge değerini ifade etmektedir.

Literatürde performans ölçümünde kullanılan birçok yöntem bulunmaktadır. Performans ölçüm teknikleri araştırmacıların değer yargılarına, buldukları psikolojik ortama ve kişiliklerine bağlı olduğundan subjektif değerler oluşmasına sebep olmaktadır. Bu araştırmada diğer tekniklere göre daha az subjektif değerler içeren ve kendine özgü matematiksel bir modele sahip olan Analitik Hiyerarşi Süreci (Analytical Hierarchy Process/AHP) yöntemi kullanılmıştır.

1.2.2. Analitik Hiyerarşi Süreci

Çok kriterli karar verme yöntemleri karar vericinin sayılabilir sonlu ya da sayılmaz sayıda seçenekten oluşan bir küme içinde en az iki kritere dayalı değerlendirmeyoluyla seçimi yapmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla esas olan, kriterlerin kendi içindeki ağırlıklarının belirlenmesiyle belli bir sistematiği içinde alternatiflerin, bu ağırlıklandırma temel alınarak belirlenmesidir. Analitik Hiyerarşi Süreci, modern çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olup 1970'lerde Profesör Thomas Lorie Saaty tarafından

geliştirilmiştir. AHP yöntemi ile karmaşık bir problem; amaç, kriter, alt kriter ve alternatifler olarak çok katmanlı bir hiyerarşik yapıya dönüştürülerek karar verme sürecini kolaylaştırmaktadır. AHP yönteminde, kriterler arasında ikili karşılaştırmalar yapılarak, ağırlıklarına göre kriterlerin nihai ağırlıkları belirlenmektedir. Kriterler arasında ikili karşılaştırma yapılırken yaygın olarak kullanılan önem düzeyleri, Tablo 2'de gösterilmektedir. Kriter ağırlıklandırılmasına göre alternatifler bu ağırlıklar temel alınarak genel bir sıralamaya tabi tutulmakta ve seçim gerçekleştirilmektedir (Saaty, 1990).

Tablo 2: İkili Karşılaştırma Yönteminde Kullanılan 1-9 Ölçeği (Kaynak: Saaty, 1994; Saaty, 2008)

Derece	Tanım
1	Eşit Önemli
3	Biraz Daha Fazla Önemli
5	Kuvvetli Derecede Önemli
7	Çok Kuvvetli Derecede Önemli
9	Aşırı Derecede Önemli
2-4-6-8	Ara (Ortalama) Değerler

Saaty'e (1994) göre AHP uygulama adımları aşağıda sıralanmakta olup araştırmada bu adımlar kullanılmıştır:

- Problemin belirlenmesi ve buna ilişkin amacın tespiti,
- Model hiyerarşisinin en üstten alta doğru oluşturulması,
- Kriterler arasında önceliklerin belirlenmesi amacıyla ikili karşılaştırma matrisinin oluşturulması,
- Karşılaştırma matrisinin normalize edilmesi,
- Öncelik vektörünün hesaplanması,
- Tutarlılık oranının hesaplanması,
- Karar seçeneklerinin öncelik vektörünün hesaplanması,
- Seçeneklerin sıralanması.

Araştırmada kullanılan performans kriterlerinin AHP yöntemi ile ikili karşılaştırma matrisi Tablo 3'de verilmektedir. Tabloda her bir kriter, Saaty (1994) tarafından geliştirilen ölçeğe göre birbirleri arasındaki önem düzeyi dikkate alınarak 1 ile 9 arasında puanlanmıştır. Kriterler arasındaki temel göstergelerin ağırlıkları, kadın kooperatifleri ve kooperatifçilik konusundaki mesleki deneyimleri dikkate alınarak yazarlar tarafından belirlenmiştir.

Tablo 3: Performans Kriterlerinin AHP Yöntemi ile İkili Karşılaştırma Matrisi (Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

	PROJE	DİJİTALPAZAR	YKEĞİTİM	GİRİŞSER	ÜSTÖRGÜT	KOOPİLKE	KOOPEĞİTİM	BİNA	GELİRART	SOSYOKULT	AKTİFORTAK
PROJE	1	1/3	7	3	3	5	7	3	7	7	5
DİJİTALPAZAR	3	1	7	5	3	5	7	3	7	7	5
YKEĞİTİM	1/7	1/7	1	1/7	1/5	1/5	1/3	1/5	1	1	1/5
GİRİŞSER	1/3	1/5	7	1	1	1/3	3	1	5	5	1
ÜSTÖRGÜT	1/3	1/3	5	1	1	1	1	1/3	5	7	3
KOOPİLKE	1/5	1/5	5	3	1	1	1	1/5	5	7	3
KOOPEĞİTİM	1/7	1/7	3	1/3	1	1	1	1/5	1	3	1/3
BİNA	1/3	1/3	5	1	3	5	5	1	3	5	1
GELİRART	1/7	1/7	1	1/5	1/5	1/5	1	1/3	1	3	1/3
SOSYOKULT	1/7	1/7	1	1/5	1/7	1/7	1/3	1/5	1/3	1	1/5
AKTİFORTAK	1/5	1/5	5	1	1/3	1/3	3	1	3	5	1

Kadın kooperatiflerinin dijital pazarlama kriteri, uyguladığı proje sayısı ile üst örgüte üyelik ve bina varlığı kriterlerinden biraz daha fazla önemli; giriş sermayesi alınması, başkanın kooperatifçilik ilkelerini bilmesi ve aktif ortak oranından kuvvetli derecede önemli görülmüştür. Benzer şekilde, kadın kooperatiflerinin proje yürütmüş olması, giriş sermayesinden; üst örgüte üyelikten ve bina varlığından biraz daha fazla önemli görülmüştür.

2. Bulgular ve Tartışma

Araştırmada yer alan kadın kooperatiflerine ait genel bilgi Tablo 4' te verilmektedir. Samsun ilinde kadın kooperatiflerinin 2020 yılından sonra kurulmaya başladığı ve 2023 yılında sayılarının 15'e ulaştığı belirlenmiştir. Kadın kooperatiflerinin ilçelere göre dağılımı incelendiğinde, en fazla sayıda (3 adet) kooperatifin merkez ilçelerden olan İlkadım'da bulunduğu görülürken, Asarcık, Ayvacık, Çarşamba, Salıpazarı ve Tekkeköy ilçelerinde herhangi bir kadın kooperatifi kurulmadığı belirlenmiştir.

Tablo 4: Samsun İlindeki Kadın Kooperatiflerine Ait Genel Bilgi (Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

Kadın Girişimi, Üretim ve İşletme Kooperatifinin Adı	Kuruluş Yılı	İlçe	Kooperatifin Asıl Faaliyet Konusu				Ortak Sayısı (Kişi)		
			Gıda	Hediyelik Eşya	Tıbbi Aromatik Bitki	Çocuk Kreş	Mevcut	Aktif	Yüzde
Gökçeboğaz	2021	Alaçam	√	√			9	6	66,6
ATAK	2020	Atakum	√	√			30	10	33,3
Dönüşüm	2021	Bafra			√		10	5	50,0
Sürmeli	2022	Bafra	√	√			16	10	62,5
Canik	2021	Canik	√	√			14	14	100,0
Havza İlk Kıvılcım 1919	2020	Havza	√	√			10	10	100,0
Afitap	2020	İlkadım	√	√			7	5	71,4
Yedi Desen	2021	İlkadım		√			13	13	100,0
Yerel Emek	2022	İlkadım	√				8	2	25,0
Kavak	2020	Kavak	√	√			7	7	100,0
Ladik	2020	Ladik	√	√			11	5	45,4
Engiz	2023	19 Mayıs	√		√		11	11	100,0
Terme Marifetli Eller	2022	Terme	√	√			7	5	71,4
Nerik	2020	Vezirköprü	√	√		√	7	7	100,0
Yakakent	2021	Yakakent	√				7	7	100,0
Ortalama	-	-					11	8	75,0

Kadın kooperatiflerinin ortalama 11 olan ortak sayısı oldukça düşük olmasına karşın, mevcut kooperatif ortaklarının yüzde 75'inin aktif olarak kooperatif faaliyetlerinde yer aldığı belirlenmiştir. Vakoufaris ve diğerleri (2007), Yunanistan'da kadın kooperatiflerinin yerel ve bölgesel kalkınmaya etkisini araştırdıkları çalışmada; geçmişi yirmi yıl öncesine dayanan kadın kooperatiflerinin bu konuda önemli bir potansiyel taşıdıklarını tespit etmişlerdir. Diğer taraftan araştırmada, kooperatif ortaklarının iş kadını olarak yeni rollerini tam olarak anlayamadıkları ve kırsal alanda kadınların katılımının az olması nedeniyle kooperatiflerin ciddi dezavantajlara sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu konuda Samsun ilindeki kadın kooperatiflerinde de katılım oranları düşük olmakla birlikte Yunanistan'daki benzerlerinden farklı olarak 2020 yılından sonra kurulmuş yeni örgütlenmeler olduğu ve mevcut kooperatif ortaklarının aktif olarak faaliyetlere katılım gösterdiği görülmektedir.

Samsun ilindeki kadın kooperatiflerinin yüzde 86'sının faaliyet konusu gıda; yüzde 66'sının ise gıda ve hediyelik eşyadır. Yalnızca 2 kadın kooperatifi tıbbi aromatik bitkiler, 1 kooperatif ise çocuk kreşi işletme alanında da faaliyet göstermektedir. Benzer şekilde Şahankaya Adar ve diğerleri (2023) Türkiye'de yaptıkları çalışmada, kadın kooperatiflerinin ağırlıklı olarak gıda alanında faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır. Koutsou ve diğerleri (2009) tarafından Yunanistan'da yapılan bir araştırmada da, önemli sayıda kadına tam veya yarı zamanlı istihdam imkanı sağlayan kadın kooperatiflerinin en yaygın faaliyet alanı yüzde 63,4 ile gıda sektörü olarak belirlenmiştir.

Samsun'daki kadın kooperatiflerinin faaliyet konusu ürünler; genelde erişte, makarna, tarhana, turşu ve benzeri yöresel ürünler olup ürün farklılaşmasının sınırlı kaldığı görülmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesindeki kadın kooperatiflerini inceleyen

bir araştırma (Mızrak ve Koparan, 2024), ürün çeşitliliği açısından Samsun iline benzer bir tablo ortaya koymaktadır. Mızrak ve Koparan (2024) araştırmalarında, Doğu Karadeniz Bölgesindeki kadın kooperatiflerinin yeni kurulduğunu, büyük çoğunluğunun yöresel ürünler alanında faaliyet gösterdiğini ve kadınların farklı konularda üretim yapmak istemelerine rağmen, geleneksel ürünlerin dışına çıkmadıklarını tespit etmiştir.

Araştırma kapsamındaki kadın kooperatiflerinin başkanlarına ait genel özellikler Tablo 5’de verilmektedir. Kooperatif başkanlarının yaşları incelendiğinde minimum 33, maksimum 54 ve ortalama 44 yaşında oldukları; büyük çoğunluğunun (yüzde 60) ise 40-49 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, kooperatif başkanlarının yüzde 47’sinin lisans, yüzde 40’ının

lise ve yüzde 13’ünün de ön lisans mezunu olduğu ve kadın kooperatiflerinin eğitim seviyesi yüksek kişiler tarafından yönetildiği belirlenmiştir. Kadın kooperatifleri başkanlarının yüzde 20’sinin herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır. En az 1, en fazla 4 çocuğa sahip olan kadın kooperatif başkanlarının ortalama 2 çocuğu bulunmaktadır. Koutsou ve diğerleri (2009) tarafından Yunanistan’da yapılan araştırmada, kadın kooperatifleri başkanlarının yüzde 35,7’sinin 26-35 yaş aralığında; yüzde 35,7’sinin 46-55 yaş aralığında olduğu ve yüzde 38,6’sının ilkökul; yüzde 14,3’ünün ortaokul; yüzde 32,9’unun lise ve yüzde 11,4’ünün üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir. Yunanistan ile karşılaştırıldığında araştırma bölgesindeki kadın kooperatif başkanlarının daha genç ve daha eğitilmiş kişilerden oluştuğu belirtilebilir.

Tablo 5: Kadın Kooperatiflerinin Başkanlarına Ait Genel Bilgi (Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

		Sayı	Yüzde
Yaş	33-39	3	20,0
	40-49	9	60,0
	50-54	3	20,0
	Toplam	15	100,0
	Ortalama (yıl)	44	
Eğitim Durumu	Lise	6	40,0
	Ön Lisans	2	13,0
	Üniversite	7	47,0
	Toplam	15	100,0
Sosyal güvence	Yok	3	20,0
	Var	12	80,0
	Toplam	15	100,0
Çocuk sayısı	1	3	20,0
	2	6	40,0
	3-4	6	40,0
	Toplam	15	100,0
	Ortalama (çocuk sayısı)	2,27	

Araştırma kapsamında kadın kooperatiflerinin normalleştirilmiş orijinal verileri Tablo 6' da sunulmaktadır. İncelenen 11 performans kriterinin her biri eşit önem düzeyinde değerlendirildiğinde, kadın kooperatiflerinin sosyokültürel etkinlik düzenleme (0,80) bakımından en yüksek performansa sahip oldukları; bunun yanı sıra belediye tarafından bina desteği (0,67), aktif ortak oranı (0,66), yönetim

kurulu üyelerinin eğitim düzeyi (0,65) ve proje uygulama (0,60) bakımından diğer kriterlere göre görece iyi performansa sahip oldukları, ancak giriş sermayesinin alınması (0,10), yöneticilerin kooperatifçilik ilkelerini bilme durumları (0,27) ve yöneticilerin kooperatifçilik eğitimine katılma durumları (0,35) bakımından düşük performansa sahip oldukları belirlenmiştir.

Tablo 6: Kadın Kooperatiflerinin Normalleştirilmiş Orijinal Verileri (Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

Kadın Girişimi, Üretim ve İşletme Kooperatifinin Adı	PROJE	DJİTALPAZAR	YKEĞİTİM	GİRİŞER	ÜSTÖRGÜT	KOOPİLKE	KOOPEĞİTİMİ	BİNA	GELİRTART	SOSYOKULT	AKTİFORTAK
AFİTAP	0,50	0,34	0,94	0,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,00	0,00	0,61
ATAK	1,00	0,67	1,00	0,05	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,11
CANİK	0,50	0,67	0,78	0,02	0,00	0,00	0,25	0,00	1,00	1,00	1,00
DÖNÜŞÜM	0,50	0,00	0,67	0,01	0,00	0,00	0,25	0,00	0,00	0,00	0,33
ENGİZ	0,50	0,34	0,78	0,01	0,00	0,00	0,75	1,00	0,00	0,00	1,00
GÖKÇEBOĞAZ	1,00	0,34	0,00	0,00	1,00	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00	0,55
HAVZA İLK KIVILCIM 1919	0,50	1,00	0,44	0,01	1,00	0,00	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00
KAVAK	1,00	0,34	1,00	0,08	1,00	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00	1,00
LADİK	1,00	0,67	0,44	0,25	1,00	0,29	0,25	0,00	1,00	1,00	0,27
NERİK	1,00	1,00	1,00	0,01	1,00	0,57	0,50	1,00	1,00	1,00	1,00
SÜRME Lİ	0,00	0,00	0,44	0,04	0,00	0,29	0,00	1,00	0,00	1,00	0,49
TERME MARİFETLİ ELLER	0,50	0,34	0,11	0,01	0,00	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00	0,61
YAKAKENT	0,00	0,34	1/3	0,00	0,00	0,00	0,25	1,00	1,00	1,00	1,00
YEDİ DESEN	0,50	1,00	0,89	1,00	0,00	0,43	0,00	1,00	0,00	1,00	1,00
YEREL EMEK	0,50	0,34	0,89	0,00	0,00	0,43	1,00	0,00	0,00	1,00	0,00
Ortalama	0,60	0,49	0,65	0,10	0,47	0,27	0,35	0,67	0,60	0,80	0,66

Bu bulgulara dayanarak araştırma bölgesindeki kadın kooperatiflerinin en önemli öz sermaye kaynağı olan giriş sermayesi toplamada başarısız oldukları belirtilebilir. Aldırmaz Akkaya (2018: vi) tarafından Türkiye'de gerçekleştirilen, 2011 yılı ve öncesinde kurulmuş olan 39 kadın kooperatifinin finansal performansını ele alan çalışmada da kadın kooperatiflerinin en önemli finansal problemi olarak

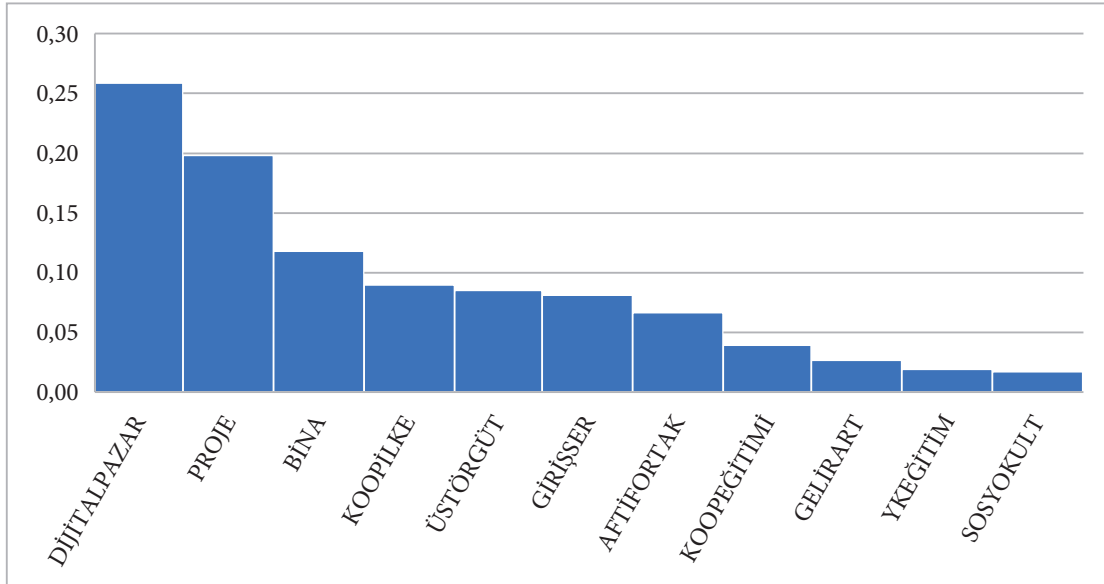
öz sermaye yetersizliği tespit edilmiştir. Araştırma bölgesi olan Samsun ilinde kadın kooperatiflerine özellikle belediyelerin bina yeri ve pazarlama konusunda sağladığı yerel desteğin iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu bulgunun aksine Çınar ve diğerleri (2021) tarafından Türkiye genelinde kadın kooperatifleri üzerine yapılan çalışmada, kadın kooperatiflerine yerel yönetimlerin desteğinin

yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. Samsun ilindeki kadın kooperatiflerinin aktif ortak oranının yüksek olması, bölgede kadınların kooperatifleşmeye karşı istekli ve olumlu tutum içerisinde olduklarının göstergesidir. Benzer şekilde, Serinikli (2019) tarafından Edirne ilinde köyde yaşayan kadınlar üzerine yapılan araştırmada da kadınların kooperatiflere karşı olumlu tutum içerisinde oldukları ve kadınların yarısından fazlasının kooperatif kurmaya istekli oldukları belirlenmiştir. Samsun ilinde kadın kooperatiflerinin kadınların sosyokültürel açıdan gelişmesine önemli katkısı olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, Çınar ve diğerleri (2021) tarafından yapılan araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Samsun ilinde kadın kooperatiflerinin kuruluş ve işletme aşamasında proje uygulama performansı ortalamasının üzerinde bulunmuştur. Bu konuda, bölgede uygulama alanı olan T.C. Ticaret Bakanlığı Kooperatiflerin Destek Programı (KOOP-DES), Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu LEADER Yaklaşımı, Kalkınma Ajansları Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı, Avrupa Birliği

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) gibi programların önemli etkisi bulunmaktadır. Koutsou ve diğerleri (2009) tarafından Yunanistan'da yapılan araştırmada ise kadın kooperatiflerinin yüzde 79,2'sinin başlangıç yatırımlarının ulusal programlar; yüzde 36'sının LEADER tarafından sübvansede edildiği ve kadınların Avrupa girişimi LEADER tarafından finanse edilen seminerlerde yerel eylem grubu tarafından motive edildiği belirlenmiştir. Bu çerçevede Avrupa Birliği'nde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin, Türkiye'ye göre oldukça yüksek başlangıç sermayesine sahip oldukları belirtilebilir.

Kriterlerin ikili karşılaştırması sonrası her bir kriterin önem düzeyi AHP yöntemine göre Şekil 2'deki gibi hesaplanmıştır. Buna göre, kooperatiflerin dijital pazarlama kabiliyeti (0,26), proje uygulama sayısı (0,20), kooperatif binasının belediye tarafından desteklenmesi (0,12) görece en önemli; kooperatifin kadınların gelirinde artış yaratması (0,03), yönetim kurulunun eğitim seviyesi (0,02) ve sosyokültürel etkinlik düzenleme durumu (0,02) görece en düşük üç kriter olarak belirlenmiştir.

Şekil 2: AHP Sonucunda Elde Edilmiş Performans Kriter Ağırlıkları
(Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

Kadın kooperatiflerinin AHP yöntemi kullanılarak elde edilmiş nihai performansı ve sıralaması Tablo 7’ de verilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre Samsun ilinde faaliyet gösteren kadın kooperatifleri arasında en yüksek performansa sahip kooperatifler; 0,861 performans skoruyla Vezirköprü Nerik Kadın Girişim ve İşletme Kooperatifi, 0,778 performans skoruyla Atakum Kadın Girişim ve İşletme Kooperatifi ve 0,696 performans skoruyla Yedidesen Kadın Girişim ve İşletme Kooperatifi'dir. Bu sırayı,

Kavak (0,625), Ladik (0,583), Afıtap (0,578), Gökçeboğaz (0,570), Havza İlk Kıvılcım 1919 (0,563), Engiz (0,417), Canik (0,409), Terme Marifetli Eller (0,392) ve Yakakent (0,333) Kadın Girişim ve İşletme Kooperatifleri takip etmektedir. Araştırmada, AHP yöntemine göre en düşük üç performansa sahip kadın kooperatifi ise Yerel Emek (0,299), Sürmeli (0,205) ve Dönüşüm (0,145) Kadın Kooperatifleri olarak belirlenmiştir.

Tablo 7: Kadın Kooperatiflerinin AHP Yöntemi Kullanılarak Elde Edilmiş Nihai Performansı ve Sıralaması
(Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

Kadın Girişimi, Üretim ve İşletme Kooperatifinin Adı	PROJE	DİJİTALPAZAR	YKEĞİTİM	GİRİŞSER	ÜSTÖRGÜT	KOOPİLKE	KOOPEĞİTİMİ	BİNA	GELİRART	SOSYOKULT	AKTİFORLAK	Toplam Skor	Sıralama
AFİTAP	0,099	0,088	0,018	0,000	0,085	0,090	0,039	0,118	0,000	0,000	0,041	0,578	6
ATAK	0,198	0,174	0,019	0,004	0,085	0,090	0,039	0,118	0,027	0,017	0,007	0,778	2
CANİK	0,099	0,174	0,015	0,002	0,000	0,000	0,010	0,000	0,027	0,017	0,066	0,409	10
DÖNÜŞÜM	0,099	0,000	0,013	0,001	0,000	0,000	0,010	0,000	0,000	0,000	0,022	0,145	15
ENGİZ	0,099	0,088	0,015	0,001	0,000	0,000	0,029	0,118	0,000	0,000	0,066	0,417	9
GÖKÇEBOĞAZ	0,198	0,088	0,000	0,000	0,085	0,000	0,000	0,118	0,027	0,017	0,036	0,570	7
HAVZA İLK KIVILCIM 1919	0,099	0,259	0,008	0,001	0,085	0,000	0,000	0,000	0,027	0,017	0,066	0,563	8
KAVAK	0,198	0,088	0,019	0,006	0,085	0,000	0,000	0,118	0,027	0,017	0,066	0,625	4
LADİK	0,198	0,174	0,008	0,020	0,085	0,026	0,010	0,000	0,027	0,017	0,018	0,583	5
NERİK	0,198	0,259	0,019	0,001	0,085	0,051	0,020	0,118	0,027	0,017	0,066	0,861	1
SÜRMEİ	0,000	0,000	0,008	0,003	0,000	0,026	0,000	0,118	0,000	0,017	0,033	0,205	14
TERME MARİFETLİ ELLER	0,099	0,088	0,002	0,001	0,000	0,000	0,000	0,118	0,027	0,017	0,040	0,392	11
YAKAKENT	0,000	0,088	0,006	0,000	0,000	0,000	0,010	0,118	0,027	0,017	0,066	0,333	12
YEDİ DESEN	0,099	0,259	0,017	0,081	0,000	0,038	0,000	0,118	0,000	0,017	0,066	0,696	3
YEREL EMEK	0,099	0,088	0,017	0,000	0,000	0,038	0,039	0,000	0,000	0,017	0,000	0,299	13

Kadın kooperatiflerinin AHP süreci ile belirlenen performansına etkisi olduğu düşünülen değişkenlerin korelasyon analizi Tablo 8’ de verilmektedir. Korelasyon analizine göre, kadın kooperatiflerinin performansı ile faaliyet süresi arasında istatistiksel olarak yüzde 5 önem düzeyinde anlamlı, pozitif yönlü ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır (0,636). Ayrıca, kooperatiflerin performansı ile ürün çeşit

sayısı arasında da yüzde 10 önem düzeyinde anlamlı, pozitif yönlü ve orta düzeyli bir ilişki bulunmaktadır (0,586). Eş deyişle, araştırma bölgesinde 3 yıl önce kurulmaya başlayan kadın kooperatiflerinin zamanla performanslarının arttığı ve ürün çeşidi fazla olan kooperatiflerin daha yüksek performansa sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8: Kadın Kooperatiflerinin Performansında Etkili Faktörler (Kaynak: Çalışma kapsamında üretilmiştir.)

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Performans	1						
2. Faaliyet süresi	0,636**	1					
3. Başkanın yaşı	-0,293	-0,140	1				
4. Belediye satış yeri desteği	0,346	-0,102	-0,140	1			
5. Ürün çeşit sayısı	0,586*	0,132	0,166	0,462	1		
6. Başkanın sosyal güvencesi	-0,175	-0,102	0,156	-0,200	0,261	1	
7. Kooperatifin yeri (kır/kent)	0,197	0,102	0,484	-0,100	0,545*	0,140	1

* Korelasyon yüzde 10 düzeyinde anlamlı ** Korelasyon yüzde 5 düzeyinde anlamlı

Kooperatiflerin performansı ile kooperatif başkanının yaşı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna bağlı olarak daha genç kadın başkanların kooperatifin performansını artırdığı belirtilebilir. Belediyelerin kooperatiflere satış yeri desteği vermesinin de kadın kooperatiflerinin performansına pozitif yönlü bir etkisi bulunmaktadır. Nitekim T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından yayımlanan raporda, kadın kooperatifleri ile yerel idarelerin iş birliği içerisinde olması, atıl alan ve binaların kadın kooperatiflerine tahsis edilmesi veya uygun fiyatla kiraya verilmesi önerilmekte ve belediyeler tarafından işletilen sergi, pazar yeri, büfe ve küçük stantların ihalelerine kadın kooperatiflerinin girişinin kolaylaştırılması, belediye ve diğer kamu kuruluşlarının satın aldığı mal ve hizmetlerde kadın kooperatiflerinin yüklenici olmasının sağlanması, kadınların üretim becerilerini artıran bölgesel kurslar düzenlenmesi ve gündüz bakımevi ve rehabilitasyon merkezleri açılarak işletmelerinin kadın kooperatiflerine verilmesi konusunda ayrıcalık tanınması gerektiği belirtilmektedir (TB, 2013). Kooperatif kuruluş yerinin kır veya kentte olması ile kooperatif performansı arasında çok düşük pozitif ilişki bulunmakla birlikte kentte yer alan kooperatiflerin, pazara daha yakın olması sebebiyle performansının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

3. Sonuç ve Öneriler

Kadın kooperatiflerinin etkili bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesi ile bölgesel kalkınma arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. Özellikle görece geri

kalmış bölgelerde kadınların ekonomik hayata dahil olabilmesi, gelir seviyelerinin artması, işsizliğin azalması ve istihdamın artmasında kadın kooperatifleri önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmada, AHP yöntemi kullanılarak belirlenen 11 farklı kritere göre Samsun ilindeki kadın kooperatiflerinin performans değerlendirilmesi yapılmıştır. Bölgede kadın kooperatiflerinin kuruluşu henüz birkaç yıl öncesine dayandığı için finansal performanslarının analiz edilebilmesine yönelik olarak yeterli bilgiye erişilememiştir. Bu sebeple, araştırmada kadın kooperatifleri sadece finansal olmayan performans kriterleri açısından değerlendirilebilmiştir.

Araştırmada en yüksek performansa sahip kadın kooperatiflerinin; dijital pazarlamada aktif, proje uygulama açısından güçlü, aktif ortak oranı yüksek, faaliyetlerini sürdürdüğü kooperatif binası yerel yönetim tarafından desteklenen ve kooperatif yönetiminin kooperatifçilik bilgisi yönünden başarılı oldukları belirlenmiştir. Samsun ilindeki kadın kooperatiflerinin dijital pazarlamada aktif olarak rol almadıkları görülmüştür. Oysa kooperatiflerin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesinde pazarlama faaliyetleri büyük önem taşımaktadır. Günümüzde teknolojiye meydana gelen gelişmeler pazarlama faaliyetlerini de etkilediğinden rakiplerine üstünlük sağlamak isteyen işletmelerin, dijital pazarlama kanallarını en etkin şekilde kullanarak pazarlama yapması gerekmektedir. Bu sebeple, kadın kooperatiflerinin performanslarının artırılabilmesi için dijital pazarlama konusunda etkili eğitimler düzenlenmesi gerekli görülmektedir.

Kadın kooperatiflerinin proje uygulama performansı ortalamasının üzerinde olmakla birlikte, uygulamada yerel yönetim ve kurum desteğinin önemli düzeyde varlığı belirlenmiştir. Kooperatif performansında proje yürütme önemli bir kriter olarak ortaya çıkmakta; proje desteği alan kadın kooperatiflerinin daha aktif olduğu, kurumsal yapılanmasını daha erken tamamlayarak faaliyetlerini güçlendirdiği görülmektedir. Özellikle yüksek giriş sermayesi alınamayan bölgelerde, kuruluş aşamasında ihtiyaç duyulan makine ve ekipman tedarikinde kadın kooperatiflerinin proje desteğine ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda, performansı düşük olan kadın kooperatiflerinin performans artışı sağlayabilmesi için dış kaynaklı projeleri hayata geçirmesine ihtiyacı olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırmada, kadın kooperatiflerinin gıda üretimi konusunda benzer ürünlerin üretim ve satışında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Bu durumun kadın kooperatiflerinin sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Nitekim, araştırmada korelasyon analizi sonuçlarına göre, kadın kooperatiflerinin performansına kooperatiflerin faaliyet süresinin ve ürün çeşit sayısının istatistiksel olarak önemli, pozitif ve güçlü etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Eş deyişle, kuruluş süresini tamamlayan, belirli bir pazar hacmine ulaşan ve ürün çeşitliliğini artıran kadın kooperatiflerinin performansının önemli düzeyde arttığı belirlenmiştir. Bu sebeple, kadın kooperatiflerinin performansının artırılmasında ürün çeşitliliğine önem verilmesi önerilmektedir.

Araştırma bölgesinde kadın kooperatiflerinin eğitim seviyesi yüksek kişiler tarafından yönetildiği tespit

edilmiştir. Bu durum, kadın kooperatifleri için önemli bir avantaj ve performanslarını artıran bir faktör olarak belirlenmiştir. Bölgede kadın kooperatiflerinde giriş sermayesi alınma oranı hem çok düşük hem de miktar olarak çok azdır. Kooperatiflerin hayatta kalabilmesi, özellikle kuruluş aşamasındaki finansal zorlukların üstesinden gelebilmesi ve finansal açıdan kadın kooperatiflerinin performansının artırılabilmesi için giriş sermayesi toplanması gerekmektedir. Bu konuda kadın kooperatiflerinde kooperatif yöneticileri ve ortaklara yönelik bilgilendirme toplantılarının yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Kadın kooperatifleri bölgesel kalkınmaya özellikle dezavantajlı bölgelerin kalkınmasına katkı sunan önemli bir araçtır. Bu sebeple, kadın kooperatiflerinin desteklenmesi kooperatiflerin sürdürülebilir olmasında ve kadınların ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasında önemlidir. Bu çalışmada araştırma bölgesinde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin istihdam yaratılması, kadınların ekonomik ve sosyal açıdan güçlendirilmesi, iş birliklerinin kurulması ve ulusal destekli proje yürütülmesi yoluyla sosyal sermayenin artırılmasına ve bölgesel kalkınmaya katkı sağladıkları tespit edilmiştir. Ancak, ortak sayılarının azlığı nedeniyle kooperatiflerin sağladığı ekonomik ve sosyal faydaların sınırlı kaldığı belirlenmiştir. Bu araştırma kadın kooperatiflerini finansal olmayan performansları açısından ele almıştır. Kuruluş sürecini tamamlayan ve aktif olarak faaliyetlerini sürdüren kadın kooperatiflerinin finansal performansının ve sürdürülebilirliğinin ele alınacağı araştırmaların yapılması literatüre katkı sağlayacaktır.

Bilgilendirme

Yazar Katkıları

Yazar 1: Makale fikrinin oluşturulması/yöntemin planlanması/makalenin içeriğinin belirlenmesi ve organizasyonu/verilerin elde edilmesi /analiz/makale yazımı/inceleme

Yazar 2: Literatür taraması/yöntemin planlanması/verilerin elde edilmesi ve işlenmesi/analiz/makale yazımı/inceleme

Çatışma Beyanı

Yazarlar arasında herhangi bir potansiyel çıkar çatışması yoktur.

Fon Desteği

Bu Çalışmada veri toplama aşamasında Orta Karadeniz Kalkınma Ajansının desteği alınmıştır.

Etik Standartlara Uygunluk

Bu Çalışma için Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 29.12.2023 tarihli ve 2023-1125 numaralı Kararı ile onay alınmıştır.

Etik Beyanı

Yazarlar tarafından bu Çalışmada bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu; yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan edilmiştir.

Teşekkür

Bu Çalışmanın veri toplama aşamasında lojistik destek sağlayan Orta Karadeniz Kalkınma Ajansına teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Ajija, S. R. (2017). Evaluating Financial Performance of Public Cooperatives for Women in East Java, Indonesia. *Advanced Science Letters*, 23 (9), 8683-8689.
- Aldırmaz Akkaya, F. (2018). *Türkiye'de Kadın Kooperatiflerinin Sürdürülebilir Kırsal Turizmdeki Önemi ve Finansal Performanslarının Analizi*, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Ayta, F. ve Şen, M. (2023). Türkiye'de Kadın İstihdamının Genel Görünümü: İstihdamın Artırılması Kapsamında Seçilmiş Ülke Örnekleri. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 9 (2), 421-454.
- Bastida, M., Pinto, L. H., Oliveira Blanco, A., and Cancelo, M. (2020). Female Entrepreneurship: Can Cooperatives Contribute to Overcoming the Gender Gap? A Spanish First Step to Equality. *Sustainability*, 12 (6), 2478.
- Barrera, R.A., and Saldivar, V. (2002). Proposal and Application of a Sustainable Development Index. *Ecological Indicators*, 2, 251-256.
- Cinar, K., Akyuz, S., Ugur-Cinar, M., and Onculer-Yayalar, E. (2021). Faces and Phases of Women's Empowerment: The Case of Women's Cooperatives in Turkey. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 28 (3), 778-805.
- Dohmwirth, C., and Liu, Z. (2020). Does Cooperative Membership Matter for Women's Empowerment? Evidence from South Indian Dairy Producers. *Journal of Development Effectiveness*, 12 (2), 133-150.
- Günsoy, G. ve Özsoy, C. (2012). Türkiye'de Kadın İşgücü, Eğitim ve Büyüme İlişkisinin VAR Analizi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 49 (568), 23-42.
- Koutsou, S., Notta, O., Samathrakis, V., and Partalidou, M. (2009). Women's Entrepreneurship and Rural Tourism in Greece: Private Enterprises and Cooperatives. *South European Society and Politics*, 14 (2), 191-209.
- Kurtege Sefer, B. (2020). A Gender and Class-sensitive Explanatory Model for Rural Women Entrepreneurship in Turkey. *International Journal of Gender and Entrepreneurship*, 12 (2), 191-210.
- Martinez-Leon, I. M., Olmedo-Cifuentes, I., Martínez-Victoria, M., Arcas-Lario, N. (2020). Leadership Style and Gender: A Study of Spanish Cooperatives. *Sustainability*, 12 (12), 5107.
- Mızrak, R. ve Koptaran, E. (2024). Kadın Kooperatiflerinin Mevcut Durumunun Analizi: Doğu Karadeniz Örneği. *Karadeniz 15th International Conference on Social Sciences Bildiri Kitabı*, Rize: Academy Global Publishing House, 179-189.
- Morgan, M. S., and Winkler, R. L. (2020). The Third Shift? Gender and Empowerment in a Women's Ecotourism Cooperative. *Rural Sociology*, 85 (1), 137-164.
- Morrissey, J., Bernadette, O.R., and Moles, R. (2005). Indicators and Indices Development: The Appraisal of Sustainability at Settlement Level in Ireland. *ESAI Colloquium Proceedings*, Ireland: Environ05, 49-53.
- OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). (2021). "OECD Economic Surveys: Turkey 2021", <https://doi.org/10.1787/2cd09ab1-en>, (Erişim tarihi: 14.01.2024).
- Raniga, T. (2021). Role of Economic Development Cooperatives in Improving the Livelihoods of Women in Gauteng, South Africa. *Development Southern Africa*, 38 (4), 591-606.
- RG (Resmi Gazete). (2024). "12. Kalkınma Planı", 1 Kasım 2023 tarih ve 32356 sayılı T.C. Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/11/20231101M1-1.htm>, (Erişim tarihi: 6.02.2024).
- Saaty, T. L. (1990). An Exposition of the AHP in Reply to the Paper "Remarks on the Analytic Hierarchy Process". *Management Science*, 36 (3), 259-268.
- Saaty T.L. (1994). How to Make a Decision: The Analytic Hierarchy Process? *Interfaces*, 24 (6), 19-43.
- Saaty T.L. (2008). Relative Measurement and Its Generalization in Decision Making Why Pairwise Comparisons are Central in Mathematics for the Measurement of Intangible Factors the Analytic Hierarchy/Network Process. *RACSAM*, 102 (2), 251-318.
- Samsun Valiliği. (2024). "Samsun", <http://www.samsun.gov.tr/ilcelerimiz>, (Erişim tarihi: 15.04.2024).
- Serinikli, N. (2019). Kırsal Alandaki Mikro Kadın Girişimcilerin Kooperatifleşmeye Karşı Tutumları: Agro-Turizm Kadın Kooperatifleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 14 (1), 45-57.
- Serra, R., and Davidson, K. A. (2021). Selling Together: The Benefits of Cooperatives to Women Honey Producers in Ethiopia. *Journal of Agricultural Economics*, 72 (1), 202-223.
- Şahankaya Adar, A., Dedeoğlu, S. ve Kurtuluş, G. (2023). Türkiye'de Kadın Kooperatifleri: Mevcut Durum Analizi, Kadın Güçlenmesi ve İstihdam Yaratma Potansiyeli. *Çalışma ve Toplum*, 2 (77), 1174-1208.
- TB (T.C. Ticaret Bakanlığı). (2011). "Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Ana Sözleşmesi", <https://ankara.ticaret.gov.tr/data/5dd6745c13b876d6187754c2/4-.pdf>, (Erişim tarihi: 16.04.2024).

- TB (T.C. Ticaret Bakanlığı). (2012). “Kooperatifçilik ve Kadın Kooperatifleri”, <https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0eed13b876180c773fbb/Kooperatif%C3%A7ilik%20ve%20Kad%C4%B1n%20Kooperatifleri%20Kitap%C3%A7C4%B1k%2018.12.2012.pdf>, (Erişim tarihi: 03.03.2024).
- TB (T.C. Ticaret Bakanlığı). (2013). “Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü”, [https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20\(1\).pdf](https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20(1).pdf), (Erişim tarihi: 05.10.2023).
- TB (T.C. Ticaret Bakanlığı). (2019). “Kadın Kooperatifleri Broşürü”, [https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20\(1\).pdf](https://ticaret.gov.tr/data/5d4c0d1b13b876180c773f8f/BROSUR-KADIN-KOOP%20(1).pdf), (Erişim tarihi: 04.10.2023).
- TB (T.C. Ticaret Bakanlığı). (2023). “Samsun Ticaret İl Müdürlüğü, Kadın Kooperatifleri Verileri”, <https://samsun.ticaret.gov.tr>, (Erişim tarihi: 03.09.2023).
- TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi). (2023). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, Kadın İstihdamının Artırılması, Kadın Girişimciliğinin, Kooperatifçiliğinin Güçlendirilmesi ve Desteklenmesi Kapsamında Mevcut Sorunların Tespiti ve Çözüm Önerilerinin Belirlenmesi Konulu Komisyon Raporu. Mayıs 2023, *Ankara*, 1-157.
- Theeuwens, A., Duplat, V., Wickert, C., and Tjemkes, B. (2021). How do Women Overcome Gender Inequality by Forming Small-scale Cooperatives? The Case of the Agricultural Sector in Uganda. *Sustainability*, 13 (4), 1797.
- TOB (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı). (2023). “Samsun İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Kadın Kooperatifleri Verileri”, <https://samsun.tarimorman.gov.tr>, (Erişim tarihi: 10.09.2023).
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2023). “İstihdam, İşsizlik ve Ücret”, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucet-108&dil=1>, (Erişim tarihi: 15.12.2023).
- Ugur Cinar, M., Cinar, K., Onculer-Yayalar, E., and Akyuz, S. (2022). The Political Economy of Women's Cooperatives in Turkey: A Social Reproduction Perspective. *Gender Work & Organization*, 1-22.
- Vakoufaris, H., Kizos, T., Spilanis, I., Koulouri, M., and Zacharakis, A. (2007). Women's Cooperatives and Their Contribution to the Local Development of the North Aegean Region, Greece. *Journal of Rural Cooperation*, 35 (1), 19-41.
- WB (World Bank). (2023a). “World Bank Gender Strategy 2024-2030: Accelerate Gender Equality for a Sustainable, Resilient, and Inclusive Future - Consultation Draft (English)”, <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail>, (Erişim tarihi: 25.01.2024).
- WB (World Bank). (2023b). “The World Bank in Gender”, <https://www.worldbank.org/en/topic/gender/overview>, (Erişim tarihi: 24.01.2024).